Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д. ю. н. *Маргарита Иванова Чинова*, шифър 05.05.17, избрана за рецензент от Научния съвет при ИДП-БАН по конкурса за заемане на академичната длъжност професор по направление 3.6 право, научна специалност Наказателен процес, шифър 05.05.17, обявен от Института за държавата и правото при Българската академия на науките в ДВ, бр. 87 от 31.10.2017 г., с единствен кандидат ***Гергана Маринова Маринова***

През 2005 г. Гергана Маринова е защитила дисертационен труд на тема – „Мярката за неотклонение задържане под стража", като и е присъдена образователната и научна степен "доктор". От 2010 г. е доцент към Института за държавата и правото при БАН, с хабилитационния труд – „Екстрадицията и европейската заповед за арест". Била е научен секретар, както и заместник-диракор на този институт. Чете лекции по наказателен процес в Академията на МВР от 2001 г. до настоящия момент. Има редица специализации в чужбина – Италия, Германия, Чикаго и Лондон.

В настоящия конкурс участва с хабилитационния труд – **„Споразумението в българския наказателен процес"** и пет статии. Представените за рецензиране трудове са напълно различни от докторската дисертация и от хабилитационния труд за заемане на академичната длъжност „доцент". Няма допуснати нарушения в процедурата.

Трудът е в обем общо от 200 страници и включва увод, четири глави и заключение. Бележките под линия са 194, а използваната литература е на кирилица и в по-голямата си част на латиница.

Трудът е особено актуален, тъй като институтът на споразумението, макар да е въведен в българското законодателство неотдавна, през 1999 г. той се прилага твърде успешно на практика, след като една трета от наказателните дела се решават по реда на именно тази процедура. От друга страна, дискусиите „за" и „против" споразумението продължават и до днес, което прави това първо, цялостно, монографично изследване в българската правна литература особено ценно и полезно. Трябва да се съгласим, че този институт е труден за изследване, тъй като съдържа разрешения, които представляват компромис с утвърдени в българската доктрина принципни постановки и достижения.

На високо професионално ниво и със завидна последователност и умение са изследвани действащите норми, които регламентират споразумението като диференцирана процедура. Този регламент е проучен и разискван в контектса на съвременните достижения в тази обаласт. Законодателствата на Италия, Германия и САЩ не се цитират информативно, а са подложени на задълбочен, подробен, с вещина направен сравнително-правен анализ. Нещо повече, изследвана е и

конституционната рамка на тези държави, както и практиката на техните върховни съдилища. Това е позволило да се формулират десетки обобщаващи изводи за състоянието, възможната рецепция на едни или други институти и практики, и перспективите за развитието на българското право в тази област.

Проучени са и публикациите в българската правна литература, както и практиката по прилагането на института на споразумението. На тази база са направени редица предложения за усъвършенстването на нормативната рамка, формулирани са изключително ценни препоръки към практикуващите юристи и е дадено разрешение на редица теоретични въпроси, които поставя споразумението въобще, а и регламента му по българското право. Затова приносите в този труд са многобройни и значими, те трябва да бъдат оценени като съществени, оригинални и актуални. Друг е въпросът, че някои от направените изводи и предложения са дискусионни, други могат да бъдат опровергани, но всички те се явяват една солидна основа за бъдещи научни дискусии.

При оценката на рецензирания труд могат да се открояят няколко **конкретни направления**, които са определящи за неговата теоретична и практическа значимост.

В ***глава първа***, озаглавена – „Диференциация на наказателната процедура" се съдържат значими приноси предимно от теоретечно естество.

За първи път в българската правна литературата е направен опит да се отграничат понятията „особени правила" и „диференцирани процедури". Според автора не всички особени правила по част пета от НПК са диференцирани процедури. Такива са само тези, чиято главна цел е ускоряването на процеса като бързото производство, съкратеното съдебно следствие, освобождаването от наказателна отговорност с налагането на административно наказание и споразумението. Всички други са особени правила, но не и диференцирани процедури. Струва ми се, че би било по-удачно тази група от особените правила да бъде наречена „съкратени процедури". Според български тълковен речник „диференцирам" означава – „разграничавам, отделям, съобразявам се с определени особоеностти и определям други изисквания". Тази дифиниция е очевидно, че важи за всички особени правила по част пета от НПК. При всички тях са определени други изисквания, предвид едни или други особености – било заради бързината, било заради особения субект на наказателна отговорнст и т.н. И именно в този смисъл всички те могат да се определят като диференцирани процедури, а не само тези, чиято главна цел е ускоряването на процеса.

В същия първи раздел на тази глава са разгледани обобщено основните белези на особените правила, които ги характеризират като диференцирани процедури. На първо място е изследването от такава

гледна точка на бързото производство и в частност на предвидените облекчения в процесуалната форма по образуването, привличането на обвиняем и предявяването на разследването. На второ място е анализирано съкратеното съдебно следствие. В тази връзка за първи път е обоснована тезата, че трябва да се уреди като диференцирана процедура, но само хипотезата по чл. 371, т.1 НПК, когато подсъдимият признае фактите, отразени в обстоятелствената част на обвинителния акт. Когато страните се съгласят да не се разпитват всички или някои свидетели или вещи лица, това не е диференцирана процедура, защото не съдържа достатъчно специфики, различни от общия наказателен процес. Освен това с достатъчно убедителни аргументи се предлага да отпадне предварителното изслушване на страните, което ненужно формализира и забавя процеса. На трето място във връзка с освобождаването от наказателна отговорност с налагането на административно наказание се предлага цялостно законодателно преосмисляне на самата концепция, идеята на този институт. Лесно е да се съгласим с тезата, че действително не е оправдано да се провежда наказателно производство, след като отнапред е ясно, че обвиняемият няма да понесе наказателна отговорност.

В самостоятелен раздел са разгледани и онези особени правила, които според тезата на автора не уреждат дифиринцирани процедури като ускоряването на наказателното производство, разглеждането на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, подсъдните на военен съд и на специализираните съдилища.

В същата глава първа се предлага и примерна класификация на диференцираните процедури в зависимост от едни или други квалификационни критерии – касаещи досъдебното или съдебното производство; чието прилагане е предпоставено от едни или други обективни предпоставки или от волята на обвиняемия. Така предложените класификации ще допринесът за по-задълбоченото осмисляне на правната същност на диференцираните процедури и обясняването на техните особености.

Последният раздел на тази глава е посветен на въпроса за необходимостта от диференциация на наказателния процес. Представени са основните фактори, които обуславят такава нужда: нарастването на броя на престъпните състави и тяхната сложна формулировка; увеличаването на продължителността и разходите за наказателното производство; нарастването на престъпността и др. На високо професионално ниво е направен анализ на проявлението на тези фактори в българската действителност, както и направените изводи в тази връзка. Проследени са и теоретичните спорове, които продължават и до днес „за” или „против” диференциацията на процеса. В труда е защитена с многобройни научно-теоретични и практически аргументи тезата, че не може принципно и

априори да се отрича необходимостта и полезността от въвеждането на диференцирани процедури.

В ***глава втора*** са анализирани законодателството, практиката и доктринерните постановки на споразумението в САЩ, Германия и Италия.

Това изследване трябва да се оцени като особено ценно по няколко причини. Тези държави не са случайно подбрани. Очевидно идеята е да се илюстрира как един типичен за англо-американското право институт и съдържащ неговата логика се вписва в наказателния процес на държави от континенталната правна система. Този сравнително-правен анализ е полезен и защото позволява споразумението по българския НПК да бъде поставено и обяснявано в по-широк контекст. Той провокира нови идеи и постановки във връзка с регламента на тази диференцирана процедура. Като принос трябва да се оценят и изведените концептуални проблеми, които поставя споразумението пред всички правни системи, като разкриването на обективната истина, гаранциите, че самопризнанието е направеното доброволно, съответствието между престъпление и наказание, нолажено в резултат на споразумение и т.н.

Глава трета е посветена на споразумението според българския НПК.

Приносни моменти се откриват при изследването на въпроса за ролята на прокурора при сключването на споразумение. С професионална вещина и умение е защитена тезата, че би било в пълна мяра неприемливо въвеждането на регламент за сключване на споразумение на по-ранен етап, преди да е приключило разследването. В подкрепа на това разбиране са приведени многобройни аргументи и съображения, на които е трудно да се възрази. За пръв път в българската правна литература е изяснен и въпросът за дискрецията на прокурора при сключването на споразумение. Правилен е изводът, че по българския НПК тя е неограничена и това положение има и положителни, и отрицателни страни. Нелимитираната дискреция гарантира разторварването на системата, но и може да се използва по начин, който да ограничи равенството на гражданите пред закона. При тази дискреция е винаги възможно на един обвиняем, прокурорът да откаже споразумение, а с друг при аналогични условия да постигне такова. Отказът на прокурора да сключи споразумение не се обективира в нарочен акт, не се мотивира и не се обжалва. Затова трябва да се съгласим с направения от автора обобщаващ извод, че търсенето на баланса между предоставената дискреция на прокурора и равенството на гражданите е сложна задача, която трябва да се решава внимателно и отговорно.

Приносни моменти се съдържат и в анализа на ролята на адвоката при сключването на споразумение. Убедително е защитена тезата, че липсва каквото и да било основание по- късното встъпване на адвоката в процеса да го лиши от възможност да се запознае с материалите по делото, след като разследването вече е приключило и те са били предявени на

останалите субекти. Особено полезни за практикуващите адвокати са изведените и формулирани задачи при даването на съвети на обвиняемия за избор на процедура – дали общата или споразумението. Обобщени са и примерните критерии и хипотези при решаването на този избор. В труда умело е представена и дискусията по темата доколко некачествената и неефективна защита има по-големи негативни последици за обвиняемия при споразумението или при гледането на делото по общия ред.

За първи път в българската доктрина е изследвана така детайлно и ролята на обвиняемия при сключването на споразумение. Правилна е изведената теза, че обвиняемият се явява едновременно и обект, и субект в тази процедура. Той нито може лично да направи предложение, нито може лично да участва в преговорите за споразумение. Затова се предлага да се допълни разпоредбата на чл. 381, ал.1 НПК, като се предвидят такива права и на обвиняемия. Като приносен момент трябва да се оцени и обобщаването на гаранциите, които елиминират повишен риск от осъждането на невинни лица – споразумение се допуска само след като е приключило разследването и са събрани всички доказателства, задължителното участие на адвокат, изискването за самопризнанието да е съзнателно и доброволно, и да се одобрява от съд и т.н.

Във връзка със съдържанието на споразумението правилно се настоява, че относно това дали има извършено деяние, извършено ли е то от обвиняемия, съставлява ли престъпление и правната му квалификация, преговори няма и не може да има. Безспорно е, че страните могат да договарят по-леко наказание, отколкото би наложил съдът в общото производство.

Като съществен принос трябва да се оцени и направеният опит да се формулират кретирии за избор на процедура – споразумение или съкратено съдебно следствие, именно с оглед евентуалното наказание, което може да се наложи. Предлага се изменение на НПК, за да може чл. 53 НК да се прилага със самото споразумение, а не с отделно определение.

Глава четвърта изследва съдебното производство за одобряване на споразумението.

Приносен момент се явява изясняването на изискванията към споразумението, което трябва да е съзнателно и доброволно. Предлага се de lege ferenda, разпоредбата на чл. 382, ал. 4 НПК да се измени като се допълни със задължение на съда да запитва подсъдимия и дали разбира съдържанието и условията на споразумението.

За да бъде одобрено от съда, спразумението не трябва да противоречи на НК и НПК. В тази връзка е ценно за практикуващите юристи обобщаването на практиката на съдилищата за допусканите съществени процесуални нарушения. Не е подмината и дискусията за връщането на делото на прокурора. Респектиращи са аргументите, с които се възразява на тезата, че съгласието на обвиняемия със споразумението

„санира” допуснатите нарушения, тъй като той мълчаливо се съгласява с тях и се отказва от правото си за отстраняване на същите чрез връщане на делото на прокурора. Нещо повече все в тази връзка се предлага и много добро законодателно разрешение – да се въведе задължение за съда да обсъжда със страните по споразумението допуснатите съществени процесуални нарушения и да връща делото на прокурора, само когато обвиняемият и неговият защитник изрично поискат това.

За първи път в българската правна литература се дискутира и въпросът за законността на наказанието при споразумението, което се явява винаги по-леко от наказанието за същото престъпление, което би било определено при общия наказателен процес. Разгледани са редица теории за същността на наказанието. Всички достижения в този смисъл аналитично са съотнесени към наказанието, определяно при споразумение, за да се отговори на важните въпроси за неговата специална и генерална превенция.

В същата глава са предложени отговори и на редица други значими въпроси като: кой трябва да докладва споразумението – прокурора или съда; при внесено споразумение, допустимо ли е да се провежда съдебно следствие и да се събират доказателства; дали в съда се внася споразумение или проект на такова; когото делото е внесено в съда с обвинителен акт, а се постигне споразумение, правилно ли е да се прочита и обвинителния акт или не и др.

Предлага се до отпадне изискването споразумението да не противоречи на морала, както и на изискването за съгласие на другите страни, за да бъде сключено такова. Тези предложения е вярно, че са обосновани със сътветни аргументи и съображения, но тезата, въпреки това е трудно да бъде приета безрезервно. Друг е въпросът, че така се отваря началото на една дискусия, което само по себе си е добър знак.

Изключително значимо е изследването, посветено на правомощието на съда да внася промени в споразумението. С многобройни аргументи е доказана тезата, че няма пречки съдът да предлага такива промени и относно правната квалификация на деянието, включително и когато тя е закон за по-тежко наказуемо престъпление. Това със сигурност ще допринесе за уедняквяване на практиката на съдилищата и правилното прилагане на закона.

На вниманието на българския законодател са предложени три алтернативи за допълнение на НПК. Към момента е налице законова празнота относно компетентностите на съда и прокурора, когато споразумението не е утвърдено от съда и делото се върне на досъдебната фаза.

Значими приноси се откриват и при изследването на правната същност на определението, с което се одобрява споразумението. Направен е съпоставителен анализ на одобряването на съдебната спогодба по реда на

ГПК и на споразумението по НПК. По този начин аналитично са изследвани приликите и разликите между тях. В тази връзка отново към законодателя са адресирани две алтернативи – или чл. 382, ал. 9 НПК да се допълни, като се отмени чл.383, ал. 1 НПК или да се предвиди, че по повод споразумението съдът се произнася не с определение, а с присъда. Недопустимо е съдът да одобрява чуждо споразумение по въпроси, които само той може да реши. Убедително е доказана и тезата, че определението, с което се одобрява споразумението задължително трябва да бъде подробно мотивирано.

От особена полезност е последната част на тази глава, в която е оспорена практиката на ВКС, според която в производството по възобновяване на наказателни дела, съдът не следи за явната несправедливост на наказанието, защото то се договаря между страните, а определението с което се одобрява споразумението няма изискване да е мотивирано. Изразените аргументи и съображения убедително доказват, че тази практика е неправилна и е в противоречие със закона.

В представените за рецензиране **пет статии** също се откриват различни приноси.

1**.** ***Бързината на наказателния процес***, сп. „Общество и право", бр. 8 от 2016 г., с. 3-16.

В тази статия на базата на официално публикувани статистически данни се доказва, че ефективността на съдилищата е наравно с тази в държавите-членки на Съвета на Европа и е много по-добро по отношение на продължителността на разглеждането на делата. В контекста на бързината са разгледани предаването на съд, бързото производство и процедурата за ускоряване на производството. Теоретично убедително звучи тезата на автора, че тези изменения на закона не само няма да допринесат за бързината на процеса, а ще доведат до обратния ефект. Дали тези теоретични конструкции и предположения ще се оправдаят ще покаже пракиката.

2. ***Правна уредба на правомощията на касационната инстанция по наказателни дела***, сп. „Общество и право", бр. 5 от 2014 г. , с. 48-57.

В тази статия са направени редица предложения de lege ferenda за по-добри и прецизни законодателни формулировки на правомощията на ВКС. Не по-малко ценен е анализът на разпоредбата на чл. 32 НПК, която изброява в кои хипотези какви актове, постановява съда. В тази връзка не само се предлага нова редакция на текста, а се настоява за въвеждането на друг законов критерии при решаването на въпроса кога, какви актове постановяват съдилищата.

3. ***Специалните разузнавателни средства и правото на зачитане на личния и семейния живот, според чл. 8 от ЕКЗПЧ***, сп. „Правна мисъл", бр. 3 от 2014 г. , с. 54-67.

В статията е направен преглед на българското законодателство по приложението на специалните разузнавателни средства и на тази база обоснован извод, че то все още не съответсва на утвърдените стандарти в практиката на Европейския съд по правата на човека. Констатирано е, че несъответствията се отнасят до липсата на ефективен контрол, осъществяван от независим орган, липсата на ефективни механизми за защита срещу неправомерно използване на специалните разузнавателни средства, недостатъчност на правомощията на Бюрото за осъществяване на контрол и др. Предложението да се допълни Закона за отговорността на държавата и общините за вреди, причинени на граждани, вече е въведено в законодателството.

4. ***Директива 2010 /64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство и транспонирането й в българското законодателство,*** сп. „Норма", бр. 2 от 2014 г. , с. 69-82.

В статията след задълбочен анализ на Директивата е направен правилен и обоснован извод, че с измененията и допълненията на НПК от 2014 г. не бе постигнато пълно и прецизно транспониране на въросната Директива. Именно затова са направени и редица предложения de lege ferenda, които заслужават вниманието на българския законодател. В този смисъл е предложението за допълнение на чл. 55, ал. 1 и ал. 3 НПК, на чл. 393е, ал.1 НПК и редица други. Особено се настоява в закона да се предвиди срок за изготвянето на преводите.

5. ***Уредбата на мерките за неотклонение в НПК***, сп. „Общество и право", бр. 4 от 2012 г. , с. 49-58.

В статията са поставени на обсъждане само онези текстове на закона, които пораждат проблеми, тъй като са формулирани, неясно, непрецизно или неточно, или са в противоречие с други разпоредби. Направеният анализ обаче не е самоцелен, тъй като в контекста на същия са направени и редица предложения за изменение и допълнение на НПК. Такива са например: предложението, предпоставките за вземането на мерки за неотклонение да се уредят в една разпоредба, а не чрез механизмите на препращането; да се въведе текст, който да сочи критериите за вземането на една или друга мярка за неотклонение; ненужно и неправилно е като цел на мерките за неотклонение да се предвижда предотвратяването на възможността осъденият да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда; да отпадне разпоредбата на чл. 69, ал. 4 НПК и други.

Научните трудове на доц. Маринова по мое дъбоко убеждение отговарят на всички изисквания на закона за заемането на академичната длъжност професор – направени са теоретични обобщения, прокарани са идеи и са дадени разрешения на научни и научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват принос в

науката, както се изисква по Закона за развитието на академичния състав в Република България.

В **заключение:** като имам предвид цялостното научно творчество на Гергана Маринова Маринова и учебно-преподавателската ѝ дейност, считам че те отговарят на изискванията, предвидени в Закона за развитието на академичния състав в Република България за заемане на академичната длъжност професор по наказателен процес, шифър 05.05.17. Поради това си позволявам убедено да препоръчам на Научното жури да направи предложение пред Научния съвет на ИДП-БАН Гергана Маринова Маринова да бъде избрана за академичната длъжност професор по научно направление 3.6. право, научна специалност Наказателен процес, шифър 05.05.17.

М. Чинова